

Dorota BANASZKIEWICZ, Olga KOMOROWSKA

Czynniki różnicujące szanse znalezienia pracy przez osoby niepełnosprawne

Bezrobocie stawia osoby niepełnosprawne w wyjątkowo trudnym położeniu i stanowi jeden z poważniejszych problemów społecznych. Wspieranie osób niepełnosprawnych w zatrudnianiu winno być priorytetem w aktywizacji zawodowej tej grupy społecznej. Podjęcie pracy przez osobę niepełnosprawną odgrywa często decydującą rolę w rehabilitacji i integracji społecznej¹. Praca bowiem zapobiega izolacji i wykluczeniu społecznemu².

Rzeczywistość przedstawia się jednak inaczej — znalezienie pracy przez osobę niepełnosprawną jest wyjątkowo trudne. Osoba niepełnosprawna jest postrzegana jako pracownik potencjalnie mniej wydajny, mniej mobilny i mniej dyspozycyjny. Z tych powodów osoby te często same nie szukają pracy i nie rejestrują się w urzędach pracy. W przypadku osób niepełnosprawnych mamy zatem do czynienia nie tylko z wysokim bezrobociem, ale przede wszystkim z wysokim poziomem bierności zawodowej.

Wskaźnikami wyrażającymi w sposób syntetyczny sytuację ludności na rynku pracy są współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia. Szczególną sytuację osób niepełnosprawnych na tle ogółu ludności Polski obrazuje tabl. 1. Jak widać, zarówno współczynnik aktywności zawodowej, jak i zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest znacznie niższy niż w przypadku ogółu ludności. Stopa bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych znacznie przewyższa poziom tego wskaźnika dla ogółu ludności. Na szczególną uwagę zasługuje wskaźnik informujący o liczbie osób niepracujących na 1000 osób pracujących. Wśród osób niepełnosprawnych na 1000 pracujących przypada blisko 6 tys. osób pozostających poza rynkiem pracy.

Wzrost stopy bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych jest jednym ze skutków trudnej sytuacji na rynku pracy w Polsce. Jednak zmiany wprowadzone na podstawie nowelizacji ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych³ (z 1.01.2011 r.) również mogą przyczyniać się do wzrostu stopy bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych. Niepokój

¹ Boryczka M. (2006), s. 28.

² Poliwczyk I. (2008), s. 54.

³ Ustawa z 27 listopada 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.).

w tej sprawie wyrażają organizacje działające na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych⁴. Tendencję spadkową zatrudnienia osób niepełnosprawnych można zaobserwować analizując dane z Systemu Obsługi Dofinansowań i Refundacji Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (SODiR PFRON). W końcu grudnia 2012 r. zarejestrowanych było w nim 241,5 tys. osób, o blisko 25 tys. osób mniej niż w grudniu 2011 r.⁵.

TABL. 1. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI RYNKU PRACY OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA TLE OGÓŁU LUDNOŚCI POLSKI^a (stan na koniec II kwartału)

Wyszczególnienie	Aktywność zawodowa	Zatrudnienie	Stopa bezrobocia	Liczba osób niepracujących ^b na 1000 pracujących
	w %			
2010				
O g ó ł e m l u d n o ś ć	55,3	50,0	9,5	999
W tym osoby niepełnosprawne	16,9	14,5	14,1	5909
2011				
O g ó ł e m l u d n o ś ć	55,5	50,3	9,4	989
W tym osoby niepełnosprawne	17,1	14,7	13,6	5785
2012				
O g ó ł e m l u d n o ś ć	55,8	50,3	9,9	988
W tym osoby niepełnosprawne	17,3	14,7	15,2	5802
2013				
O g ó ł e m l u d n o ś ć	55,9	50,0	10,4	998
W tym osoby niepełnosprawne	17,4	14,6	16,2	5864

^a Wyniki przeliczono na podstawie bilansu ludności wykonanego po NSP 2011. ^b Łącznie z bezrobotnymi.

U w a g a. Wskaźniki aktywności zawodowej, zatrudnienia i stopy bezrobocia dla ogółem ludności dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej, natomiast w przypadku osób niepełnosprawnych są to osoby w wieku 16 lat i więcej.

Ź r ó d ł o: *Badanie aktywności...* (2013).

Długotrwale pozostawanie bez pracy jest szczególnie niekorzystnym zjawiskiem zarówno w aspekcie ekonomicznym, jak i społecznym. Ważne jest zatem wyodrębnienie tych cech społeczno-demograficznych osoby niepełnosprawnej, które pozwolą na jej odpływ z bezrobocia, co zmniejszyłoby ryzyko pozostawania bez zatrudnienia przez długi czas.

Obserwując sytuację osób niepełnosprawnych nietrudno dostrzec różnice w możliwościach znalezienia pracy pomiędzy osobami pełno- a niepełnosprawnymi. Takim porównaniom poświęcono wiele badań i publikacji (Kalita, 2006; Banaszkiewicz, Komorowska, 2012). Artykuł dotyczy sytuacji osób niepełno-

⁴ Np. Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych (POPON) 18.08.2011 r. wystosowała apel do prezesa Rady Ministrów w sprawie osób niepełnosprawnych na rynku pracy.

⁵ Na uwagę zasługuje fakt, że w tym samym okresie o 1036 wzrosła liczba pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. W grudniu 2012 r. w systemie SODiR zarejestrowanych było 17057 firm.

sprawnych na rynku pracy i ich szansy na szybsze znalezienie zatrudnienia. Zamierzeniem naszym było wyodrębnienie cech mających wpływ na pozostawanie niepełnosprawnych osób bezrobotnymi przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy. W celu ich wyłonienia wykorzystano iloraz szans. Miara ta umożliwia porównanie prawdopodobieństwa przebywania w rejestrze bezrobotnych maksymalnie do 12 miesięcy w zależności od wybranych cech. Czynniki, które poddano analizie to: płeć, wiek, staż pracy, wykształcenie, stopień niepełnosprawności oraz miejsce zamieszkania. Do analizy wykorzystano dane dotyczące rynku pracy w woj. pomorskim pochodzące z rejestru Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku⁶ (stan na koniec I półrocza 2013 r.).

ILORAZ SZANS PRZEBYWANIA NA BEZROBOCIU KRÓCEJ NIŻ ROK DLA OSÓB NIEPEŁOSPRAWNYCH

Iloraz szans *OR* dla dwóch grup porównawczych definiowany jest jako relacja szansy grupy I do szansy grupy II. W omawianej analizie grupy I i II oznaczają warianty zmiennych (np. w przypadku zmiennej płeć grupę I stanowią mężczyźni, grupę II — kobiety), z kolei czynnikiem różnicującym jest czas pozostawania na bezrobociu.

ZESTAWIENIE. BEZROBOCIE WEDŁUG DWÓCH WARIANTÓW CECHY I CZASU POZOSTAWANIA BEZ PRACY

Czas pozostawania bez pracy	Grupa I	Grupa II	Suma
O g ó ł e m	<i>a+c</i>	<i>b+d</i>	<i>n</i>
Do 12 miesięcy	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>a+b</i>
Powyżej 12 miesięcy	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>c+d</i>

Źródło: opracowanie własne.

Szansa $S(A)$ zajścia zdarzenia A mierzona jest jako stosunek liczby sukcesów do liczby porażek w schemacie Bernoulliego, tzn.:

$$S(A) = \frac{P(A)}{1 - P(A)} \quad (1)$$

W analizowanym badaniu szansa wyliczana jest jako stosunek liczby osób bezrobotnych do 12 miesięcy w stosunku do liczby osób bezrobotnych powyżej

⁶ Z informacji WUP w Gdańsku wynika, że na koniec II kwartału 2013 r. w woj. pomorskim zarejestrowanych było 6835 osób niepełnosprawnych, wśród których 41,3% pozostawało bez pracy ponad 12 miesięcy.

12 miesięcy według poszczególnych wariantów zmiennych. W przeprowadzanej analizie szanse obliczono w następujący sposób:

$$m_1 = \frac{a}{c} \quad \text{oraz} \quad m_2 = \frac{b}{d} \quad (2)$$

Dlatego też iloraz szans ma postać:

$$OR = \frac{m_1}{m_2} \quad (3)$$

natomiast jego estymator największej wiarygodności przyjmuje postać:

$$OR\hat{=} = \frac{a}{c} \cdot \frac{b}{d} = \frac{ad}{bc} \quad (4)$$

Rozkładem asymptotycznym statystyki OR jest rozkład $N(\ln OR, \sigma_{\ln OR\hat{=}})$, gdzie estymatorem asymptotycznie nieobciążonym wariancji jest:

$$\hat{\sigma}_{\ln OR\hat{=}}^2 = \frac{1}{a} + \frac{1}{b} + \frac{1}{c} + \frac{1}{d} \quad (5)$$

Na skutek tego przedział ufności dla ilorazu szans przyjmuje postać:

$$P\{OR\hat{=} \cdot \exp(-z_{\frac{\alpha}{2}} \hat{\sigma}_{\ln OR\hat{=}}) < OR < OR\hat{=} \cdot \exp(z_{\frac{\alpha}{2}} \hat{\sigma}_{\ln OR\hat{=}})\} = 1 - \alpha \quad (6)$$

Iloraz szans można zinterpretować następująco:

- 1) jeżeli $OR\hat{=} = 1$, to ryzyko zajścia zdarzenia w badanych grupach jest podobne,
- 2) jeżeli $OR\hat{=} > 1$, to szansa wystąpienia danego zdarzenia w grupie I jest większa niż w grupie II,
- 3) jeżeli $OR\hat{=} < 1$, to szansa wystąpienia danego zdarzenia w grupie I jest mniejsza niż w grupie II.

Przy interpretacji ilorazu szans należy zwrócić uwagę na zakres przedziału ufności. W sytuacji gdy przedział będzie zawierał wartość 1 (np. $0,89 < OR < 1,21$), nie jest wykluczone, że OR może być równy 1, co oznacza podobne szanse zajścia zdarzenia w badanych grupach. Dlatego też zmienną różnicującą obie grupy można uznać za determinantę szansy w sytuacji, gdy przedział ufności nie zawiera wartości 1 — wynik uznaje się za istotny statystycznie⁷.

⁷ Więcej na temat ilorazu szans: Frątczak i in. (2005); Jackowska B., Wycinka E. (2011); Ostasiewicz S. (2000); Patrie A., Sabin K. (2006); Rószkiewicz M. (2011); Stanisław A. (2006).

**TABL. 2. OCENA ILORAZU SZANS BEZROBOCIA KRÓTKOTRWAŁEGO
WŚRÓD BEZROBOTNYCH OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W WOJ. POMORSKIM
(stan na koniec I półrocza 2013 r.)**

Czynniki		Szansa	Iloraz szans	95% przedział ufności
Płeć	kobieta	1,3	1,15	1,04—1,26
	mężczyzna	1,5	—	—
Wiek	18—24 lata	3,5	—	—
	25—34	1,9	1,87	1,46—2,39
	35—44	1,4	2,52	1,98—3,20
	45—54	1,3	2,75	2,19—3,46
	55—59	1,2	3,03	2,40—3,83
	60—64 lata	1,0	3,52	2,67—4,63
Staż pracy	do 1 roku	1,3	1,57	1,25—1,98
	1— 5	1,6	1,29	1,04—1,60
	5—10	1,4	1,48	1,19—1,84
	10—20	1,2	1,68	1,37—2,05
	20—30	1,4	1,48	1,21—1,82
	30 lat i więcej	2,1	—	—
	bez stażu	1,5	1,40	1,10—1,78
Wykształcenie	wyższe	2,7	—	—
	policealne i średnie zawodo- we	1,7	1,60	1,25—2,05
	średnie ogólnokształcące	2,0	1,35	1,02—1,78
	zasadnicze zawodowe	1,3	2,06	1,63—2,61
	gimnazjalne i poniżej	1,1	2,38	1,88—3,01
Stopień niepełnospraw- ności	znaczny	1,2	1,37	1,07—1,77
	umiarkowany	1,6	—	—
	lekki	1,3	1,29	1,17—1,43
Miejsce zamieszkania	miasta	1,4	—	—
	wieś	1,4	0,99	0,90—1,10 ^a

^a Przedział nieistotny statystycznie.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku.

Badając szanse osób niepełnosprawnych na rynku pracy w woj. pomorskim można zauważyć, że wszystkie analizowane cechy mają wpływ na okres pozostawiania osoby niepełnosprawnej na bezrobociu (z wyjątkiem miejsca zamieszkania, gdyż zarówno mieszkańcy miast, jak i wsi mają prawie jednakowe szanse na szybsze wyjście z bezrobocia). Szansa na pozostawianie na bezrobociu przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy w przypadku kobiet wynosiła 1,3, a mężczyzn — 1,5.

Wraz z wiekiem osoby niepełnosprawnej maleje szansa bycia bezrobotnym do 12 miesięcy (im starsza osoba, tym mniejsza szansa na zatrudnienie). Podobne tendencje zaobserwować można w przypadku wykształcenia — im wyższy jego poziom, tym większa szansa na pozostawianie w rejestrze bezrobotnych nie dłużej niż 12 miesięcy. W przypadku stopnia niepełnosprawności najwyższą szansę bycia bezrobotnym przez okres krótszy niż rok miały osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

Również istotny, choć nieregularny, wpływ na czas pozostawania na bezrobociu odgrywał staż pracy. Z analizy wynika, że największe szanse na krótkotrwale bezrobocie mają niepełnosprawne osoby z ponad 30-letnim stażem pracy, natomiast w najgorszej sytuacji były osoby ze stażem od 10 do 20 lat.

Przy obliczaniu ilorazu szans wariant zmiennej o największej szansie pozostawania na bezrobociu przez okres do 12 miesięcy przyjęto jako zmienną porównawczą (licznik). W badanym przypadku takimi zmiennymi okazały się: płeć męska, grupa wiekowa 18—24 lata⁸, staż pracy 30 lat i więcej, wykształcenie wyższe oraz umiarkowany stopień niepełnosprawności.

Z analizy ilorazu szans wynika, że wszystkie uwzględnione zmienne okazały się statystycznie istotnymi determinantami. Prawdopodobieństwo, że osoba niepełnosprawna w wieku 18—24 lata będzie bezrobotna krócej niż 12 miesięcy jest ponad 3-krotnie wyższe niż prawdopodobieństwo w przypadku osoby w grupie wiekowej ponad 55 lat, a ponad 2-krotnie wyższe niż dla osoby w wieku 35—44 lata (2,52) oraz 45—54 lata (2,57). Z kolei w przypadku osoby niepełnosprawnej mającej wykształcenie wyższe prawdopodobieństwo pozostawania osobą bezrobotną nie dłużej niż 12 miesięcy jest 2-krotnie większe niż w przypadku osoby, która ukończyła tylko szkołę gimnazjalną lub podstawową. Szansa osoby niepełnosprawnej mającej umiarkowany stopień niepełnosprawności na szybsze wypisanie z rejestru bezrobotnych jest 1,37 razy wyższa niż dla osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności oraz 1,29 razy w porównaniu z osobą z orzeczoną znacznym stopniem niepełnosprawności.

Ze względu na staż pracy osoby, które dotychczas przepracowały ponad 30 lat, mają średnio 1,5 raza większe prawdopodobieństwo szybszego opuszczenia rejestru bezrobotnych niż pozostali niepełnosprawni bezrobotni.

Podsumowanie

6 września 2012 r. Polska ratyfikowała Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych⁹. Polskie prawodawstwo zapewnia większość norm prawnych zapisanych w Konwencji, jednak w codziennym życiu istnieje wiele barier, które uniemożliwiają realizację praw osób niepełnosprawnych, takich jak możliwość pełnego uczestniczenia w życiu obywatelskim i społecznym. Ratyfikacja Konwencji ONZ nakłada obowiązek usuwania barier, które napotykają osoby niepełnosprawne w realizacji zarówno swoich potrzeb, jak i uprawnień. Konwencja

⁸ Wprawdzie dyskusyjne może być określanie zagrożenia długotrwałym bezrobociem dla osób w wieku 18—24 lata, jako grupy dopiero wchodzącej na rynek pracy, a więc niemającej większych możliwości poszukiwania pracy powyżej 12 miesięcy, jednakże statystyka tej grupy ludności prowadzona jest zarówno w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, jak i przez urzędy pracy, co daje podstawy do oceniania szans ich wychodzenia z bezrobocia.

⁹ Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, przyjęta w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r., to pierwszy międzynarodowy akt prawny, który w sposób kompleksowy odnosi się do praw osób niepełnosprawnych. Jej istotą jest zapewnienie pełnego i równego korzystania z podstawowych praw i wolności człowieka wszystkim osobom niepełnosprawnym na równi z innymi.

podkreśla, że dla osoby niepełnosprawnej ważna jest niezależność i samodzielność. Praca jest jednym ze sposobów, które ułatwiają ich osiągnięcie. Rehabilitacja zawodowa¹⁰ ma na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym uzyskania i utrzymania zatrudnienia. Temu celowi powinny służyć odpowiednie instrumenty wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wśród cech osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w urzędach pracy w woj. pomorskim, które mogłyby stanowić dodatkowe atuty na rynku pracy można wyróżnić: płeć, wiek, wykształcenie, staż pracy oraz stopień niepełnosprawności. Prawdopodobną przyczyną większej atrakcyjności na rynku pracy osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności jest fakt, że pracodawca uzyska większe dofinansowanie na osobę mającą umiarkowany stopień niepełnosprawności niż na osobę z lekkim stopniem niepełnosprawności. Osoba z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności ma mniejsze dysfunkcje i może być wydajnym pracownikiem. Ważnym czynnikiem jest tu wspieranie aktywności zawodowej i edukacyjnej osób niepełnosprawnych oraz podnoszenie przez nie kwalifikacji poprzez system pomocy społecznej, rozwój form ekonomii społecznej, a także wspieranie rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi.

Oczywiste jest, że wyodrębnione cechy to tylko niektóre, jakie mają wpływ na możliwość szybszego zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Zapewne inne cechy, jak np. posiadanie konkretnego zawodu, szczególne kwalifikacje czy umiejętności bezrobotnego również mogą oddziaływać na pozycję osoby niepełnosprawnej na rynku pracy. Poszukiwanie wpływu tych cech, a także wzajemnych powiązań między nimi jest interesującym tematem do kolejnych badań.

dr Dorota Banaszkiewicz, dr Olga Komorowska — *Uniwersytet Gdański*

LITERATURA

- Badanie aktywności ekonomicznej ludności w II kwartale 2013 r.* (2013), GUS
- Banaszkiewicz D., Komorowska O. (2012), *Determinanty ryzyka bezrobocia długotrwałego wśród osób niepełnosprawnych i pełnosprawnych w Trójmieście*, „Journal of Management and Financial Sciences”, No. 4, Gdańsk
- Boryczka M. (2006), *Osoby niepełnosprawne w środowisku lokalnym*, [w:] *Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, KIG-R, Warszawa
- Frątczak E., Gach-Ciepiela U., Babiker H. (2005), *Analiza historii zdarzeń*, SGH
- Jackowska B., Wycinka E. (2011), *Modelowanie ryzyka wystąpienia szkody ubezpieczeniowej: budowa i kryteria oceny modeli regresji logistycznej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Taksonomia 18, „Klasyfikacja i analiza danych — teoria i zastosowania”, nr 176, Wrocław

¹⁰ Szczegółowemu uregulowaniu pomocy dla osób niepełnosprawnych w Polsce służy ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.).

- Kalita J. (2006), *Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy oraz rola organizacji pozarządowych świadczących usługi dla tej grupy beneficjentów*, [w:] *Bezrobocie — co robić?*, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, Warszawa
- Ostasiewicz S. (2000), *Metody oceny i porządkowania ryzyka w ubezpieczeniach życiowych*, AE, Wrocław
- Patrie A., Sabin K. (2006), *Statystyka medyczna w zarysie*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa
- Poliwczak I. (2008), *Praca w życiu osób niepełnosprawnych. Znaczenie oraz powody i negatywne aspekty pozostawania bez pracy*, [w:] *Przeciw wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych*, IPiSS, Warszawa
- Rószkiewicz M. (2011), *Analiza klienta*, SPSS, Kraków
- Stanisz A. (2006), *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA. PL*, t. 2, Statsoft, Kraków

SUMMARY

The aim of the article is to select characteristics of people with disabilities affecting remain on unemployment, as well as the qualification of those characteristics that have a positive influence on the time without job. For this purpose, the odds ratio is used. This measure allows to compare the probability of occurrence in the register of unemployed up to 12 months depending on the selected features. Analyzed factors include gender, age, seniority, education, disability level and place of residence. The analysis used data on the labor market in Pomorskie voivodship from the register of the Regional Labour Office in Gdansk at the end of the first half of 2013.

РЕЗЮМЕ

Целью статьи является определение черт характеризующих дефективных лиц имеющих влияние на их безработицу, а также таких, которые положительно влияют на время пребывания без работы. Для этой цели было использовано отношение шансов. Эта мера позволяет сопоставить вероятность присутствия в регистре безработных максимально 12 месяцев в зависимости от избранных черт. Факторами подвергающимися анализу были: пол, возраст, образование, степень дефективности и место проживания.

Для анализа использовались данные рынка труда поморского воеводства происходящие из регистра Воеводского бюро труда в Гданьске по состоянию на конец I половины 2013 г.